

EXPOSICIÓN SOBRE LO LIBRE «DE CIVITATE DEI» DE S. AGUSTÍ

(Continuación)

Exposició sobre aquest capítol. lo trasladador.

En aquest .II. capítol monsenyor Sent Agusti començe son tractat e comença a parlar dels mals de pena que sofferiren los Romans apres la lur nexença, es assaber, despuys que Troya fou destroyda e que Eneas s'en uench per mar fugint e uench en Italia. E iatsia que hom us daquest mot general Troya, empero es assaber que Troya ere prouincia e regio axí com hom diu França o Picardia; e Ilion ere la mestre ciutat, iatsia que hom prengua alguna negada la .I. na per l'altra. E de aquells deuallaren los Romans espacialment Remus e Romulus, los quals fundaren Roma axí com apar per Titus Liniús en sa primera Decada, qui diu que deuallaren de Eneas; e de aço parlarem nos pus copiosament en lo capítol subsegüent. § Com Troya fou destrouida, per los Grechs e los mals que sofferi e les persecucions, aço es cosa notoria que aquella fou tota cremada e trebucada e tota negada ella adoraua aquests mateys deus que adorauen los Grechs e que despuys adorauen los Romans, axí com appar per lo test del .XIII.e.XXX. capítols del primer libre, car Eneas mateix aporta los deus en Italia e li foren recomenats. Apres com parla del periurament de Priam e de Laomedon, monsenyor sent Agusti allegua vna deffensa per los deus perquè ells hagueren causa [58] de leixar la ciutat cremar e anarsen. Car diu que Laomedon periura de la prometença feta als deus con ell li edificaren sa ciutat; per l'entiment de la qual cosa, es assaber, que monsenyor Sent Agusti uol açi metre la faula o ficció qui es tocada en lo libre quis apella De ortu deorum, es assaber, de la naxença dels deus; la qual faula es aytal: Laomedon qui fou Rey de Troya fon pacte e couinença ab Neptunus — qui es fent deu de la mar — e ab Apollo — qui es deu de diuinacio — que si li uolien edificar la ciutat de Troya, ell los pagaria de molt bon loguer, e aço los promete e nota ab sagrament; los quals per aquesta prometença li edificaren la ciutat; e aquella edificada ell los falta son sagrament e fou refusant de pagarlos ço que ell los hauia promes; e per aquesta causa Neptunus induhi los Grechs a aço que cremassen e trebucassen Troya; mas Apollo, iatsia que li haguessen faltat lo sagrament, si staua tot iorn per los Troyans. § Es encara assaber en aquesta materia que los poetes fenyen que Jupiter e Neptunus eren germans fills de Saturn e que Apollo ere fill de Jupiter, e per consegüent nebot de Neptunus, e Neptunus ere son oncle. E tenen encara que Venus fou filla de Saturn e que ella fou nada de sos genetijs qui foren gitats en la mar

e de la escuma de la mar de la qual fou neta de Eneas e Auxises son pare; e per ço Eneas ere nebot de Neptunus e così germa de Apollo; e iatsia que Neptunus induhis tot iorn los Grechs a aço que Troya fos enderrocada e destronida, empero uolgue ell be saluar son nebot e lo salua de fet. E aço es que nostro Senyor sent Agustí recita dels uersos de Virgili on diu que ell lo munta en .I. na nuu concauda, e son los uersos del .V. libre de Virgili de Eneydos parlant en la persona de Neptunus redarguint los Troyans de lurs periuraments; los quals .II. uersos son ytals:

*Nube caua rapui: cuperem cum vertere ab ymo
Structa meis manibus periure mentia Troye (1).*

Aço es a dir, que Neptunus diu axi: Que com hagues gran desig de rebucar e resar Troya del fonament fins a la cima per son periurament la qual hania edificada de ses mans, tota negada arrapa ell en .I. na nuu cauada Eneas. E aquesta es la mencio (?) e la ciutat es aytal que en .I. na batalla denant Troya Eneas per dupte de Axilles [58 v.], qui tantes de gentes hauia mortes, sen fugi e tentost sorti .I. tal grop e fiblo que hom no sabeques fou esdeuengut. E diu monsenyor sent Agustí que aquests uersos no son solament de Virgili mas son encara de Omerus qui fou .I. gran poete e ques trobe en sos libres e con aquell Omerus fou ni en qual temps de ço es en gran discordia entre los actors pero tots se acorden que fou abans de Romulus. E de aço parla monsenyor sent Agustí açi apres en lo .XXI. libre en lo .VI. capitol e axiu fa mencio monsenyor sent Jeronim en ses Croniques. Encara es assaber que per auant e del temps de Laomedon ença Troya fou destroyda per Jason e per Ercules e lo rey Laomedon mort, per ço que con Pelens enuia Jason, son nebot, en la illa de Coleos cercar lo nellot dor (2), ell los enuia uedar que no prenguessen fort en sa terra, don Jason e Ercules foren axi fellons que ells la destroyren con foren tornats e menarensen Exiona la filla de Laomedon, ne la uolgueren retre, ans fou donada a Talamon qui dona causa de arrapar Alena; per lo qual arrapament la coniuracio dels Grechs fou feta contra aquells de Troya que fou destroyda axi com diu Guido de Columna en son .IIII. libre en la fi, e Dares Frigijs en son libre de la destrucció de Troya en lo començament lo qual Cornelius Nepos trallega. § Encara fou despuys destroyda per .I. consol de Roma apellat Fimbria don nos parlarem açi apres en lo .VII. capitol.

(1) Texto de *Virgilio*, lib. V, vers. 790, 791:

*Nube caua rapui: cuperem cum vertere ab ymo
Structa meis manibus periura moenia Troia.*

(2) Nellot dor = vallocino de oro.

E axi tu pots ueure que Troya .III. uegades fou destroyda. Apres con parla de la coniuiració de Cathelina ia n es stat parlat dessus en lo .II. libre en lo .XXX. capitol. Apres com parla dels suffragis dels pobles, ell enten primerament de les corrupcions quis fabien en les eleccions o en les altres faenes; en les quals coses a fer eren necessaries grans multituds de poble quis apellen concions qui uol aytant dir com gran aiust de poble. Car en ells mateys periurant moltes uegades per dons o per fauors elegien persones menys sufficients en les dignitats e en los officis. E si tu uols ueure encare del manipoli de Cathelina ueges Salusti in Cathelinario qui diu que aço ere molt larguera cosa en axi corrupuda ciutat que aquest Cathelina fos enuironat de totes gents criminals car [59] no y hauie ne bort, ne adultre, facay, ribant, putana, iugador de daus, goliart, lepol, omeger, fraticida, sacrilegi, periur; ne hom uicios, negu qui no fossen sos proismes e de sa ligança; e del romanent nos nos passam per tal con u auem parlat açi dessus.

Que los deus no pogueren esser offesos per lo adulteri de Paris, que hom te que han moltes uegades frequentat entre ells (1).

(2) Axi con io he apres, Salusti diu que los Troyans qui sen uiu-gueren com a fugitius sots lo governament de Eneas e qui uagauen e no hauien loch, terra ne siti on poguessen habitar, feren, fondaren e tingueren primerament Roma. § Donques si los deus sentiren o iutiarent que lo adulteri de Paris fos a ueniar aço ere pus a punir als Romans en los Troians Romans (3) o seublantment en los Romans, per ço que senblantment feu la mare de Eneas del qual deuallaren los Romans. § ¿Mas en quina manera en aço haurien los deus ahirat aquest peccat o de letiura, los quals — a fi que io trespas los altres exim-plis — no ayraren en Venus qui ere lur companyona; lo qual peccat o de letiura Anxises (4) hauia comes en Venus de la qual hauia engenrat Eneas? § ¿O aço es per tal con lo arrapament de Elena fou fet contra la uoluntat de Menelaus son marit; aço qui fou fet en Venus fou fet per lo consentiment e uoluntat de Uulcanus? (5) Car io creu que los deus no amen tant lurs mullers que no uullen be que elles sien comunes als

(1) Falta la Rúbrica de costumbre. *III Capitols.*

(2) Como ya se ha indicado al final del capítulo anterior, falta en este III Capítulo todo el fragmento ya señalado, siendo lo siguiente: *Axi con io he apres....* continuación y no principio de capítulo.

(3) Sobre la palabra *Romans*.

(4) De *Ανχισης*; en el texto la *α* hace el papel de *χ*; como en *Xpist* la *X* y la *p* el de *χ* y *ρ*.

(5) Texto muy desfigurado del original: *An quia illud factum est indignante Menelao illud autem concedente Vulcanus?*

homens. § Senble per aventura que io m'atruí (1) de les fautes e que io no men'assats subtilment aquesta causa qui es de axi gran pes. § No creem donques que sie bo que Eneas fou fill de Uenus, io u atorch si ells me atorguen que Romulus no fos gens fill de Mars. E si del .I. ¿per que no es del altre? O aço es cosa leguda que los deus iaguen ab les fembres humanes, o si es cosa maluada e no leguda que los homens humans iaguen ab les deesses? Aquesta condició és dura e, ço qui mes es, no creadora, es assaber, que fou cosa leguda e Mars de usar del dret de Venus en aquests gitaments o acostaments e que en igual cas no fou legut a Venus de usar de son dret. Empero e la .I. e l'altre es conformat per la opinió dels Romans. [59 v.] Ne lo darrer e pus nouell Cesar no creegue menys que Venus fos sa auia que Romulus qui ere pus ancia tengue que Mars fou son pare.

Exposicio sobre aquest capitol § lo trasladador

En aquest .III. capitol per ço con monsenyor Sent Agusti met que lo poble roma deualla de aquells de Troya, per ço con ne son diuerses opinions e molts actors ne parlen diuersament, abans que nos uingan a la exposició del test, nos uolem demostrar qui foren los primers qui uingueren en los lochs on es Roma, e qui primerament edificaren ciutats, cases, viles e castells, e los noms que ella hague, e ço que cascu dona a aço que ell edifica. § Primerament Scodius, segons ço que diu Marti en sa cronica e u recompte en aytal manera e diu, que — apres la terra de Babilonia fou stada començada e les lengues foren confuses — Noe ab sos fills e algunes gents se mete en mar e nauega tant que ell arriba al Tibre qui per auant hac nom Ablua; entra en Italia e, pres del loch on ara es Roma, hedifica .I. na ciutat, la qual apella de son nom e aquí stigue fins a sa mort. § Josephus en lo primer libre *Antiquitatum* se acorda al departiment de Noe, mas diu que aço fou abans de la edificació de la terra de Babilonia e no diu gens en quina part ana; e diu que la causa de son departiment fou per tal com los gigans no'l uolien creure e dupta que no matassen a ell e sa muller e sos fills. § Apres Janus son fill lo qual Matodir martir appella Joniquis, lo qual hac apres que ell fou exit de la archa, del qual los iouens de Grecia deuallaren ensemps ab .I. seu nebot appellat senblantment Janus, lo qual ere fill de Japhet son frare; e .I. appellat Cameses qui ere stat nat en aquestes partides funda .I. na ciutat qui hac nom Janicula, e feune cap de realme e aquesta es aquella ciutat qui de present es appellada la ciutat de Genes, la qual per tal con ella es stada despuys crescuda ha pres aquest nom — axi

(1) Reirse, burlarse, despreciar; verbo que en italiano, según sea neutro ó reflexivo, cambia de significado; *it.*: engañar ó burlarse; *cast.*: inventar mentiras ó engañar; falta el reflexivo castellano.

com se troba en les cròniques de Genoua e axi con es escrit en la mare esglesia de aquella — e despuys de aço Janus feu lo castell que apella Janicule a Roma ultra lo Tibre. lo qual fins a present ha retengut son nom e a present hi es la esgleia de monsenyor Sent Johan. En aquest temps [60] Nembrot qui segons Metodi lo martir es appellat Saturn lo qual ere Rey de Crete fou foragitat de son realme per Jupiter son fill, lo qual Jano reculli benignament e li dona loch per habitar e li parti sa terra, ella assats prop de Roma, edifica .I. ciutat que ell appella Saturnina de son nom, e dien alguns que aço fou en lo loch del Capitol. § En aquest temps mateix uench Italus qui ere Rey dels Saragoçans, deuers Janus e Saturnus qui amena gran poble de Saragoçans, e edifica .I. na ciutat per si e de ses gents costa lo Tibre qui lauores ere appellat Ablua axi con es dit; e de aquest Italus pres Italia son nom. § Apres aço uench .I. seu fill lo qual hac nom Ercules, qui hi uench ab gran poder d'armes e edifica .I. na ciutat desots lo Capitol, la qual ell apella la ciutat Valeriana. Apres uench Euandre Rey de Arcade qui fou pare de Pallas, lo qual feu .I. na ciutat en lo loch qui's apella lo munt Pallatin. Solin en lo primer capitol *De mirabilibus mundi* diu que aço fou lo primer qui appella Roma per aquest nom, la qual dabans los Latins apellauen Valencia, guardant la significacio del nom que ella hauia abans, per ço axi ell diu que Roma en grech nol aytant dir con Valencia en lati. Encara diu Solin que los Archades foren los primers qui trobaren lo nom de Palau, e fou per .I. castell que feren en honor de Pallas fill de Euandre que ells appellaren lo castell Pallas, lo qual per los estanyes e per les marials qui eren massa pres e per lo Tibre ells lo lexaren e anaren abitar en lo mont Pallatin don aquella muntanya hac aquell nom, iatsia que alguns uullen dir que aquest mont hac nom Palatin per .I. na deessa qui hauia nom Pale mudat .e. en .a., o per .I. na appellada Allença qui ere filla de .I. appellat Iperboleus, la qual Ercules corrompe e viola en aquest loch; e per ço prengue aquest nom segons ço que diu .I. actor appellat Sirenius. Apres en aquest mateix temps hi uench .I. Rey qui hauia nom Coriban, lo qual funda vna ciutat de costat la uall. § Apres uench .I. dels infants dels fills de Jupiter e fou lo pus ioue appellat Glaucus qui hi feu .I. na ciutat e cases moltes. Apres, segons ço que diu Marti en sa cronica, uegue la filla de Eneas ab gran multitut de exallats de Troya qui feu lla .I. una ciutat. § Solin [60 v.] en lo loch que nos havem dessus allegat diu que apres la destruccio de Troya molt del poble appellat Achiues sen uingueren per mar e per lo Tibre e arribaren en lo loch on Roma es a present; e per lo amonestament de .I. na molt noble catiua de Troya appellada Rome qui ere uenguda en lur companyia feu metre foch a les naus; e la prengueren siti e edificaren cases e en special ella feu edificar .I. castell que ella apella Rome e ere axi escrit de son nom Rhome. Axi com diu Eraclides .I. istorio-grafe appellat Agato diu que aquella Roma no fou pas dels exallats

de Troya, mas diu que fou mare de Eneas e filla de Estanius, e que la causa de aquest nom fou per ço con sa mare hac axi nom. E dien alguns que aquest propri nom de Roma fou manat a esser secret e fou uedat a publicarlo a fi que hom ne bagues pus gran admiracio e que ell fos tengut entre les coses diuinals e entre les altres cerimonies; e que per tal con hom callaua aquest nom no fou axi publicat, don Valerius Soranus, per ço que ell hauia publicat aquest nom contra la manament, fou més a mort. Encara diu Solinus en aquest mateix loch que entre los lochs qui eren de molt anciana religio hauia .i. petit temple de .i. na deessa e bisbessa o abadessa qui hauia nom Engerona, de la qual hom fahia festa e li sacrificaua en .XII. kalres (?) de Janer (1) abans de iorn e la ere la idola qui tenie son dit deuant sa bocha demostrant que hom deua tenir lo nom de Roma secret sens publicar. § Encara diu Solin que Carmentis, qui altrament es apellada Nicostrata marè de Euandre, feu .i. na habitacio al peu del munt de aquest Capitoli e fou apellat Carmente dels Carmes, car ella ere deuadora e la es son temple e y hauia .i. na porta qui despuys lonch temps fou apellada la porta Carmentis e fou aquella axi con hom diu qui primerament troba les letres latines. Apres hi hac .i. altre Rey qui hac nom Auenti qui fou Rey dels Albans qui en .i. na altra muntanya de Roma feu .i. na ciutat, e per ço con ell fou mort e soterrat fou apellat aquest munt lo munt Auenti. E com lo Tibre bagues per auant nom Ablua — axi com nos hauem dit — tota uegada hac ell nom despuys lo Tibre per .i. dels Reys de Roma qui hauia nom Tiberius qui si negua, axi com diu Titus Liuius e Eutropius en son primer libre. § E sapi [61] ats que anans que Eneas uengues a Roma hi hac Reys qui regnaren .CL. anys, es assaber, Saturnus, Picus, Ffannus e Latinus e apres Eneas regnaren Lacinus, Siluius, Abba Siluius e Gipus Siluius, Capis Siluius, Carpentus Siluius, Tiberius Siluius, Agripa Siluius, Siluius Atremulus, Auentinus Procas, Amulius Siluius; apres Remus e Romulus. E qui uolra saber cuant regna cascu, ueges Eutropi en lo primer libre de sa Cronica. Pero la pus gran e la pus sana oppinio es que la ciutat de Roma fou fundada per los .II. freres, es assaber, Remus e Romulus, e fou dita e nomenada Roma propriament per Romulus. § Aquesta oppinio te Solin *De mirabilibus mundi* en lo .II. capitol, e Titus Liuius en lo començament de son libre. Sis fa Aureus Florus en son Epitome; sis fa Marti en sa Cronica, qui diu que Romulus en la edat de .XXII. anys, apres la mort de son frare Remus, environa e aiusta tots aquests castells, uiles e ciutats e les ferma de murs e feu de tot .i. na uila e fou axi con ell diu en les kleres de Maig (2), don Fflorus diu que, per ço con no y hauia neguns abitans en axi gran uila e per poblarla, feu .II. coses: primerament

(1) 21 de diciembre.

(2) 1.º de mayo.

feu lo temple de seguretat que apellen Assile on tots malfeytors éren a saluetat perque ella fou poblada; e puys per ço con los ueyns los denegauen lurs filles per la maluestat lur, ell-simula los iochs circenses on ell feu arrapar les Sabines, de que nos hauem parlat dessus; axi u testimoniege Salusti e monsenyor Sent Agusti en aquest capitol. § E diu Soli de la fundacio de la ciutat de Roma que ella fou començada a fer en .XI. kleres de maig (1) entre prima e tercia Jupiter stant en lo signe de *Piscibus*; Saturn, Venus, Mars e Mercuri en Scorpio; lo Sol en Taurus e la Luna en Libra. E fou fet per lo consell d un sollenial diuinador e matematich qui hauia nom Lucius Tarruncius. E aquestes coses basten de la fundacio de Roma. E temps es de retornar a la exposicio del test.

E es assaber que monsenyor Sent Agusti en aquest capitol met les paraules de Salusti les quals son en lo primer capitol de son libre *In catelinario*; e apres moltes altres qui son en aqueix mateix libre e capitol; e uol mostrar que Troya no peri gens per raho que los deus fossen ahirats de quals se uol crims que hom hi hagues comesos [61], car los deus no s enfellonexen de neguns crims ans s en alegren; e per ço diu que, si los deus se fossen enfellonits del adulteri de Paris, ells se degueren esser pus enfellonits del adulteri de Venus; e açi uol monsenyor Sent Agusti tocar .II. istories: la .I. na de Paris qui arrapa Elena la muller de Menelau, la qual los poetes fenyen que li ese stada promesa per Venus, per tal con ell hauia intiat per ella contra Juno e contra Pallas, don nos hauem parlat dessus en lo .III. capitol del primer libre e per tal nos nos en passam. § La .II. a es de Venus la mare de Eneas don los poetes fenyen aytal paraula qui dien que Vulcanus, — lo qual ells fenyen esser deu del foch, — atorga a Anchises qui fou pare de Eneas que pogues iaure ab Venus sa muller a fi que pogues engenrar algun linatge qui pogues esser deu el temps esdenenidor. E per ço diu monsenyor Sent Agusti que aço fou molt maior adulteri que conies Venus que aquell que Paris o Elena cometeren. E per consequent degueren mes hauer entes a ueniar lo adulteri de la mare de Eneas als Troyans o als Romans que deuallaren de Troya que lo adulteri de Paris. § Apres con ell parla que hom s en poria trufar per ço con aço son faules, monsenyor Sent Agusti loragita .I. na resposta que porien dir aquells qui uolrien defendre los deus, es assaber, que ell no confessen que monsenyor Sent Agusti arguescha de les coses uertaderes mas de les faules; a la qual cosa monsenyor Sent Agusti respon e proua que .I. hom deu mes tenir a faula que .I. hom haia iagut ab .I. na deessa axi con Venus en haia engenrat Eneas, que ço que .I. deu, es assaber Mars, haia iagut ab .I. na fembra e haia engenrat Romulus. Ne los Romans creen gens menys la .I. na que l altre, e es leugera cosa

(1) 22 de abril.

de creure a ells. Car axí con los ancians Romans han creëgut que Romulus fos fill de Mars axí han creëgut los derres Romans que Julius Cesar sie stat engenrat e concebut e deuallat de Venus no pas sens mijançer, mas per lo mijançer de Eneas; car Cesar deualla de Astanius qui fou fill de Eneas e de Julius son fill, don deuallaren tots aquells qui foren apellats Julius axí con diu Eutropi en son primer libre, e per aquesta raho tenen que deuallá dels deus axí com diu Virgili *In primo Eneydos*, e axí con diu Suctonius en [62] son primer libre dels .XII. *Cesarians* loant sa amiga morta parlant en la persona de Julius Cesar dient que es deuallat del linatge dels deus immortals. Apres con parla que es dura condicio que sie legut als deus de iature ab les fembres e que no sie legut als homens de iature ab les deesses, con ell parla del dret de Venus quant a la materia present, ell o pren per lo dret comu a tota fembra, es assaber, lo cors del marit; axí con per contrari lo dret del marit es lo cors del marit muller, car a Venus se pertany tot dret de luxuria; e per ço sembla greu cosa e no creadora si en aquest fet de luxuria es legut mes a Mars que a Venus qui es sa propia natura e son propi dret. Si conclou que si Mars pot legudament cometre adulteri ab la mare de Romulus, per equal uia lo pot fer Venus ab Anchises pare de Eneas.

De la sentencia de Varro qui diu que profitosa cosa es que los homens fenguen e meten que sien engenrats dels deus .III. Capitols.

Algu me dira no crech aquestes coses esser axí; mas yo responch que io no crech res. Car e Varro qui fou lo pus saui e lo pus ensenyat d ells, iatsia aço que ell no gosa ardidament ne segurament confessar, empero a poch pres confessa que aquestes coses son falses. Mas diu que aço es cosa profitable a les ciutats que los forts homens creëguen que ells sien engenrats dels deus; suposat encara que aço sie fals a fi que per ço lo coratge huma — axí com a portant lo fiança de la linyada diuina, es a dir que ell sie del linatge dels deus — presumesque pus ardidament emparar les grans coses, e que les faça pus fortment e y pens pus fermament; e per ço en aquella seguretat la complesque pus beneuenturadament. La qual sentencia de Varro io he espressada en mes paraules, axí con io he pogut, tu pots ueure con ella dona gran loch a falsetat; en la qual nos entenem e podem entendre moltes coses hauer pogut esser fentes e simulades com a santes e religioses con aço es stat cuydat dels ciutadans que los mentides d aquells deus los profitassen.

Exposicio sobre aquest capitol. § lo trasladador.

[62 v.] En aquest .III. capitol monsenyor Sent Agusti met la sentencia de Varro quant a les coses don ell ha parlat en lo capitol prece-

dent; la qual quant a algunes coses ell repren e redargueix e quant a algunes coses ell la lexe a solre e a determenar. Aquest Varro si fou hom de gran auctoritat entre tots los Romans qui feren scriptures, e feu moltes de grans e notables obres, e visque .XC. anys e mori en lo .XV. any de Cesaraugust, segons ço que diu Eusebi en sa Cronica. § Apres la on ell recita les paraules de Uarro dient que aço ere profitable cosa que los forts homens e poderosos se dignessen esser engenrats dels deus, es assaber, que molts dels Reys ancians tingueren que ere cosa expedient que hom tingues e reputas que ells fossen fills dels deus, iatsia aço que ells tinguessen lo contrari, a fi que aquells qui ú crehien los duptassen mes, e que los sots mesos gossasen menys enparar contra ells; axi com de Alexandre, qui uolgue dar a entendre que era fill de Jupiter qui ere adorat en lo temple de Amonis; e con ell uees que alguns grechs qui eren de sa companyia né haguessen indignacio ell respone: io uoldria, dix ell, que los indians creguessen que io fos deu. Hom diu algunes uegades moltes de coses falses qui tenen loch de ueritat, e per ço hom fa souent moltes e fermes batalles, axi con diu Quincius Carcius.

Que hom no pot prouar que los deus hagen punit lo adullteri de Paris lo qual ells no ueniaren gens en la mare de Romulus. V. Ca. (1).

Mas lexem en aquest mig loch (2), es a dir, metam en questio, a saber, si Venus per ço con ella iague ab Anchises pogué infantar Eneas, o si Mars per iaure ab la filla de Numitor pogué engenrar Romulus. Car a poch pres ueix senblant questio de nostres scriptures, per los quals hom uol saber si los angels preuericadors iagueren ab les filles dels homens e hageren afer ab elles, don la terra fou conplida dels gigans qui u foren nats, es a dir, homens molt grans e molt forts e per ço e present sia posada en sospes nostra questio a la .I. e a laltre, car si les coses que hom lig axi souent contra ells de la mare de Eneas e del pare de Romulus son uertaders ¿per [63] quals manera poden desplaure als deus los adullteris dels homens, los qual ells mateys sofferien concordablement e fan entre si mateys? E si aquestes coses son falses, certes ells no s poden enfellouir dels uertaders adullteris humans qui ells mateys se adeliten de lurs falsos adullteris, que hom los atribueix hauer fets. § Sis segueix que si hom no creu ço qui es dit de Mars, que axi hom no cregui aço qui es dit de Venus; e per aquesta conuiccio o acostament qui sia stat fet per diuinal consenti-

(1) Abreviatura incompleta de Capítol.

(2) Traducción literal del latín y que no tiene sentido:in medio relinquamos, que significa *dejemos ahora, aquí, en este momento*. Trad. de *Rojas y Rojas*, edic. cit., cap. IV en lugar de V, por dividir los cap. en forma distinta:*dejémoslo por agora*.

ment, la causa de la mare de Romulus no es gens uedada per aho de alguna companyia carnal que ella hauia haude ab los deus; car ella era preueressa consegurada als deus o al temple de Veste e per ço los deus degueren pus punir e ueniar tal orresa e peccat de sacrilegi als Romans que lo adulteri de Paris al en los Troyans. Car aquells ancians Romans soterrauen totes uiues les preueresses del Temple de Veste qui serien fetes corrompre; mas les fembres adultres e qui eren trobades e adulteri, iatsia que elles fossen punides daltra pena, emperò no ni hauia negunes per aço condempnades ne meses a mort; e punien molt pus greument fins alauores les coses que cuydauen esser fetes e comeses en los lochs sagrats e diuinals e en les persones humanes qui hauien stat ensemps carnalment axi con de aquelles qui rompien lur matrimoni (1).

DR. GUMERSINDO ALABART

(Continuará)

NOTICIAS

Ha fallecido recientemente en Alemania, el eminente profesor de la Universidad de Halle, Dr. Hermann Suchier, docto provenzalista y correspondiente de esta Academia desde el año 1909. Se ha hecho constar en acta el sentimiento de la Corporación por esta dolorosa pérdida.

En la sesión ordinaria del día 4 de abril leyó el académico numerario D. Guillermo M.ª de Brocá, varios apuntes para la historia del Derecho civil de Cataluña; en la del 25 del propio mes, D. José Pin y Soler dió á conocer diversos fragmentos de la versión catalana que ha efectuado del libro de los Diálogos de Luis Vives; en la igualmente ordinaria de 9 de mayo fué leída una Memoria del arqueólogo de Cerdeña Dr. Romualdo Loddo, que juntamente con el comentario que sobre ella hizo el Sr. Botet y Sisó en la misma sesión, son publicados en el presente BOLETÍN. En la sesión de 23 del repetido mayo, el socio de número D. José Jordán de Urries, dió á conocer varios fragmentos que ha vertido al castellano de la obra alemana

(1) *Romp'ien*, de *rompre*, verbo que algunos puritanos no se atreven a usar, como si fuese osa desconocida que tiene su origen en *rumpere*. El final de este capítulo es una extensa glosa del texto latino.